

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТОСОВНО СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ОЦІНКИ УШКОДЖЕНЬ, СПРИЧИНЕНИХ ЕЛЕКТРОШОКОВИМИ ПРИСТРОЯМИ

Мішалов В. Д.¹, Хохолєва Т. В.¹, Варфоломеєв Є. А.²

Національна медична академія післядипломної освіти імені П. Л. Шупика¹
ДУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України»²

Резюме. У статті наводяться проблемні питання стосовно судово-медичної оцінки ушкоджень, спричинених електрошочковими пристроями та визначені необхідні перспективні напрямки їх подальшого вирішення: а) дослідження механізму утворення локальних ушкоджень та загальної дії на організм людини електрошочкових пристроїв, б) необхідність розробки та впровадження в практичну діяльність судово-медичних експертів методів та критеріїв оцінки ушкоджень, спричинених ЕШП, для встановлення конкретних конструктивних особливостей, моделі та типу ЕШП, умов його дії тощо.

Ключові слова: судово-медична експертиза, електрошочкові пристрої.

ВСТУП. Протягом останнього часу, як серед співробітників силових відомств, так і серед цивільного населення набуває широкого розповсюдження нелетальна зброя, тобто такого типу зброя, застосування якої зазвичай не призводить до значного травмування, тим більше до настання смерті особи, проти якої вона застосовується, а має лише певним чином нейтралізувати нападника. До зброї такого типу відноситься широка група засобів з механічною, хімічною, електричною дією тощо. Втім, в українських та закордонних виданнях судово-медичної літератури є небагато джерел, присвячених оцінці ушкоджень тіла та пошкоджень одягу, спричинених зброєю такого типу, що особливо стосується ушкоджень нанесених так званими електрошочковими пристроями (ЕШП) [1;2], систематизована інформація щодо судово-медичної оцінки яких практично відсутня та зводиться переважно до поодиноких публікацій, присвячених опису окремих випадків. Відсутність детальних досліджень, присвячених аналізу ушкоджень, спричинених ЕШП, чіткого алгоритму проведення судово-медичної експертизи та переліку оптимального обсягу досліджень у випадках судово-медичної оцінки таких ушкоджень, зумовлює певні труднощі в роботі судово-медичних експертів, зокрема у встановленні травмуючого предмету, механізму та умов його дії тощо.

Мета та матеріали дослідження: на основі аналізу архівного матеріалу (експертиз, проведених в бюро судово-медичної експертизи) та літературних джерел виачити проблемні питання, що на даний час існують при судово-медичній оцінці ушкоджень, спричинених електрошочковими пристроями, та можливі напрямки їх вирішення.

Результати дослідження та їх обговорення. Згідно законодавства України [3;4] до застосування органами захисту правопорядку дозволений певний перелік спецзасобів, до яких відносяться в тому числі так звані «засоби активної оборони», тобто зброя нелетального ураження, яка включає в себе гумові та пластикові кийки, зброя споряджена гумовими або аналогічними за властивостями кулями, наручники, газові гранати та інші газові пристрої споряджені препаратами сльозоточивої та подразнюючої дії, а також електрошочкові пристрої (ЕШП). В свою чергу, в Україні, застосування ЕШП регулюється «Інструкцією про порядок застосування електрошочкових пристроїв (електрошочкерів)», затвердженою наказом МВС України від 13 лютого 1998 року №101, згідно якої «...електрошочкери є засобами активної оборони працівників органів внутрішніх справ при охороні громадського порядку і призначені для стримування агресивності правопорушника, припинення опору з його боку при затриманні та відбиття нападу, а також для захисту від агресивних тварин...» [5]. При цьому в законодавчих актах МВС зазначено, що до експлуатації допускаються лише такі ЕШП, які пройшли випробування, та мають висновок ДІУЦ «Спецтехніка» МВС України. На момент написання статті в Україні є тільки один ЕШП, що відповідає зазначеним вимогам – електрошочкер українського виробництва ІР-4. Разом з тим, звертає на себе увагу вкрай широке розповсюдження серед цивільного населення таких ЕШП, в якості засобів самооборони, які не проходять ніяких випробувань.

Слід зазначити, що в даний час, незважаючи на велику різноманітність ЕШП, єдиної їх класифікації та конкретних вимог до них (електричних параметрів, конструктивних особливостей тощо) в Україні не існує. Серед існуючих спроб класифікації ЕШП [6] можна виділити такі, що зосереджуються на дистанції їх дії (контактні та дистанційні), способі передачі енергії (дротові, струмові, лазерні), на особливостях схемного виконання блоку пристрою (з трансформаторним та конденсаторним виходом) тощо. Зрозуміло, що для потреб саме судово-медичної експертизи такі способи класифікації ЕШП є малоприматними, адже в роботі судово-медичного експерта набагато більше значення набувають конструктивні особливості електрошочкового пристрою, кількість та характер розташування електродів, кількісний та якісний елементний склад металу електродів, фізичні параме-

три генерованого ЕШП електричного струму, тобто такі характеристики, які дають можливість оцінити умови його дії, ідентифікувати конкретну модель або навіть певний електрошоковий пристрій тощо.

При вивченні певних практичних випадків за результатами судово-медичних експертиз, проведених у відношенні осіб, які вказували на застосування проти них ЕШП, звертають на себе увагу вкрай різноманітні прояви дії пристрою, що визначалися у потерпілих та зумовлювали певні труднощі при визначенні механізму дії ЕШП, ідентифікації конкретного пристрою. Інколи застосування ЕШП не залишає на тілі будь-яких проявів, що складає труднощі навіть для встановлення самого факту його застосування. Нижче на прикладі декількох судово-медичних експертиз, проведених в різних бюро судово-медичної експертизи, проілюстровані деякі варіанти ушкоджень, що виникли внаслідок дії електрошокових пристроїв.

При проведенні однієї з експертиз було встановлено наявність на тілі обстежуваного чотирьох округлих ділянок гіперемії шкіри, діаметром до 3,5мм з розмитими контурами, на фоні яких неозброєним оком визначалися дрібні ділянки у вигляді порожнього пухирця з відшарованим на верхівці сухуватим епідермісом жовтого та жовто-коричневого кольору (рис. 1). Вказані ушкодження розташовувались в умовних кутах майже правильного прямокутника, лінійні розміри якого та локалізація ушкоджень відповідали розташуванню контактів ЕШП (фото №2), що в даному випадку дозволило встановити їх спричинення конкретною моделлю ЕШП.

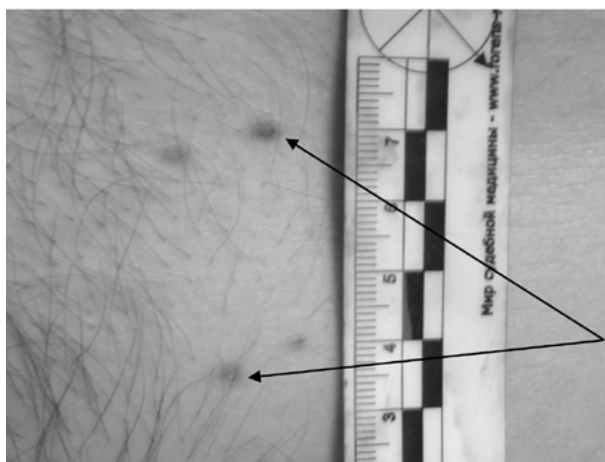

Рис. 1. Наявність на тілі чотирьох округлих ділянок гіперемії шкіри, діаметром до 3,5мм з розмитими контурами, на фоні яких мають місце дрібні ділянки у вигляді порожнього пухирця з відшарованим на верхівці сухуватим епідермісом жовтого та жовто-коричневого кольору

Проте далеко не у всіх випадках ушкодження спричинені електрошоковими пристроями характеризуються відповідністю конструктивним особливостям ЕШП та наявністю ознак, що б вказували на термічну чи електричну дію. Так, при аналізі двох експертиз, що стосувались нанесення потерпілим численних ушкоджень ЕШП, у чому звинувачувались працівники правоохоронних органів, експертами у одного з обстежуваних встановлено наявність численних дрібних невизначеної форми, хаотично розташованих саден, які не мали будь-яких макроскопічних ознак електричної чи термічної дії та наявність численних дрібних, округлих ділянок депігментації шкіри у другого обстежуваного.

При цьому огляд потерпілих судово-медичним експертом проводився в першому випадку на другий день після спричинення йому тілесних ушкоджень, а огляд другого відбувся на четверту добу після отримання ушкоджень. Отже в цих випадках не було будь-яких специфічних ознак, які б дозволили судово-медичному експерту підтвердити утворення ушкоджень внаслідок дії електрошокового пристрою саме на основі оцінки ушкоджень тіла. Натомість, в цих же випадках, при проведенні у відділенні судово-медичної криміналістики експертизи одягу встановлено наявність численних однотипних округлих дрібних пошкоджень на куртці та сорочці, які розташовувались як ізольовано, так і у вигляді груп. При детальному вивченні цих пошкоджень виявлено оплавлення країв, скрученість волокон, ознаки булавовидних потовщень на кінцях пошкоджених бавовняних волокон, утворення численних оплавлених потовщень по ходу синтетичних волокон одягу. Виявлення вищевказаних ознак дозволило в зазначених випадках встановити ознаки дії на одяг механічної, теплової та електричної сили, що при співставленні пошкоджень на одязі та ушкоджень на тілі дало підстави експертам стверджувати про можливість спричинення їх внаслідок дії ЕШП.

При вивченні судово-медичної експертизи, що стосувалась ще одного випадку, на третю добу після отримання потерпілим ушкоджень встановлена наявність на лівому плечі двох ділянок, які експертом були описані, як дрібні, неправильно округлої форми садна. При цьому зазначені ушкодження розташовувались ексцентрично на фоні синця розмірами до 15x12 см з незначною тонкою ділянкою просвітлення безпосередньо по периметру саден (рис. 3). В даному випадку розташування та розміри парних ушкоджень відповідали конструктивним особливостям електрошокера (розташуванню електродів), отже встановлення можливості їх виникнення внаслідок саме його дії не складало труднощів. Слід зазначити, що утворення синця, за наданими слідством та потерпілим даними, не супроводжувалось травматичною дією тупого предмету, а виникло безпосередньо після дії електрошокового пристрою, що не виключено, може бути обумовлено механічним впливом електричного струму чи різким скороченням м'язів даної ділянки, проте потребує подальших досліджень та верифікації механізму їх утворення. Разом з тим, ще в одному випадку після нанесення декількох ушкоджень ЕШП в ділянку гомілки, у постраждалого визначалась наявність чотирьох синців невизначеної форми, розмірами до 15x14см, з наявністю на фоні лише одного з них двох парно розташованих буруватих округлих саден. На поверхні інших синців будь-яких ушкоджень, які б вказували на дію електрошокового пристрою саме в ці ділянки, виявлено не було.

Рис. 3. Дві ділянки на лівому плечі, що розташовувались ексцентрично на фоні синця

Окремо слід зазначити ще один випадок, коли на тілі потерпілої на різних ділянках були виявлені різні за характером ушкодження: на обличчі – два паралельних буруватих лінійних садна, а на руці парні крапкові червонуваті ушкодження, що розташовувались на фоні неушкодженої шкіри. Враховуючи морфологію ушкоджень, дані матеріалів справи, та надані потерпілою дані, встановлено, що ушкодження на руці могли виникнути внаслідок електричної дії контактів електрошокового пристрою, а садна на обличчі утворились від удару цим приладом по обличчю, як тупим предметом. Разом з тим, при вивченні архівного матеріалу бюро судово-медичної експертизи було виявлено два випадки, коли після дії електрошокового пристрою на тіло ушкоджень на поверхні шкіри потерпілих не було виявлено взагалі, що не дозволило експерту підтвердити дію ЕШП. В обох зазначених випадках дослідження одягу потерпілих не проводилось.

ВИСНОВКИ

1. Таким чином, при аналізі архівного матеріалу бюро СМЕ встановлено, що ушкодження, спричинені ЕШП, характеризувались значним поліморфізмом та варіабельністю, часто без відображення будь-яких специфічних ознак дії електричного струму, а інколи дія електрошочкових пристроїв взагалі не супроводжувалась появою зовнішніх ушкоджень на тілі.

2. Вказане, а також відсутність систематизованих даних, щодо судово-медичної оцінки ушкоджень, спричинених ЕШП, відсутність чіткого алгоритму проведення судово-медичних експертиз у таких випадках, невизначеність мінімального обсягу додаткових досліджень та відсутність класифікації ЕШП, зручної при проведенні саме судово-медичних експертиз такого роду, на фоні постійного збільшення зброї нелетального ураження (появи нових електрошочкових пристроїв з різними

конструктивними особливостями та параметрами генерованого електричного струму), значно ускладнює практичну роботу судово-медичних експертів.

3. Отже важливими на подальшу перспективу є: а) дослідження механізму утворення локальних ушкоджень та загальної дії на організм людини електрошочкових пристроїв, б) необхідність розробки та впроваджен-

ня в практичну діяльність судово-медичних експертів методів та критеріїв оцінки ушкоджень, спричинених ЕШП, для встановлення конкретних конструктивних особливостей, моделі та типу ЕШП, умов його дії тощо.

Література

1. **Бондаренко В.В.** Судебно-медицинская экспертиза от действия электроразрядных устройств (электрошокера)/ В.В. Бондаренко, Е.И. Кирилович, А.Н. Семеняченко // Медицина третьего тысячелетия: сб. тез міжвуз. конф. молодых ученых та студентов, Харків, 14 січня 2014р. /Харк. нац. ун-т. – Х., 2014. – С.183-184.
2. **Тагаєв М.М.** Визначення понять і систематизація насильницьких дій, що вчиняються шляхом нанесення побоїв, заподіяння мордувань і катувань/ М. М. Тагаєв, В. Д. Мішалов, В. В. Стеблюк, В. В. Хижняк, А. О. Моргун// Судово-медична експертиза/ Київ – 2015; №1 – С.8-19.
3. «**Правила** застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку в Україні», з змінами, затвердженими постановою Кабінета Міністрів України від 04 серпня 1997 року № 829
4. **Закон** України «Про Національну поліцію».
5. «**Інструкція** про порядок застосування електрошокерів пристроїв (електрошокерів)», затверджена наказом МВС України від 13 лютого 1998 року №101
6. **Губарєв Г. Г.** Класифікація електророзрядних і електрошокерів пристроїв та особливості схемно-технічних рішень / Г. Г. Губарєв // Право і Безпека. - 2010. - № 2. - С. 116-122.

ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ, КАСАЮЩИЕСЯ СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКОЙ ОЦЕНКИ ПОВРЕЖДЕНИЙ, ПРИЧИНЕННЫХ ЭЛЕКТРОШОКОВЫМИ УСТРОЙСТВАМИ.

Мишалов В. Д., Хохолева Т. В., Варфоломеев Е. А.

Резюме. В статье поставлены проблемные вопросы, касающиеся судебно-медицинской оценки повреждений, причиненных электрошоковыми устройствами и определены необходимые перспективные направления их дальнейшего решения: а) исследование механизма образования локальных повреждений и общего действия на организм человека электрошоковых устройств, б) необходимость разработки и внедрения в практическую деятельность судебно-медицинских экспертов методов и критериев оценки повреждений, нанесенных ЭШУ, для установления конкретных конструктивных особенностей, модели и типа ЭШУ, условий его действия и пр.

Ключевые слова: судебно-медицинская экспертиза, электрошоковые устройства.

PROBLEMATIC ISSUES CONCERNING THE FORENSIC MEDICAL ASSESSMENT OF INJURIES CAUSED BY ELECTROSHOCK DEVICES

Mishalov V., Hoholeva T., Varfolomeev Y.

Summary. The article discussed problematic issues related to forensic assessment of injuries caused by electroshock devices and identified the necessary perspective directions for their solution: а) further study of the mechanism of formation of local injuries and the general effect on the human body of electroshock devices б) the necessity to develop and implement in practice the forensic methods and criteria for assessment of the injuries caused by ESD, for establishing specific design features, the model and type of ESD, the conditions of its action on body, etc.

Keywords: forensic medicine, electroshock devices.